

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 50.

Lördagen den 13 December

1873.

Riksdagens hushållning med sin tid.

En af de förnämsta invändningarna mot den nya riksdagsordningen var, såsom man erinrar sig, den myckna tid som skulle komma att spillas genom de årliga sammanträdena. De gamla riksstånden hade en rik erfarenhet af den blytyngd som var fastsmidd vid deras fot, svårigheten att komma sig i ordning. Hvarje riksdagsperiods början och slut upptogs af en mängd kurrier, hvilka endast till en del blifvit i den nya grundlagen bortkastade. Med kännedom af den seghet i talförmåga som synes stå i jemt förhållande till trögheten att komma sig i gång, fruktade mången att den nya riksdagen icke skulle kunna blifva färdig med sina arbeten inom de fyra månader hvilka den fått sig af grundlagen tillmätta. Denna farhåga var så allmän att den fann sitt uttryck i det trontal hvarmed konungen den 19 januari 1867 första gången öppnade kamrarnes sammanträden; han gaf en direkt påminnelse om nödvändigheten att så påskynda arbetena, att de skulle kunna afslutas inom den af grundlagen föreskrifna tiden, hvilken endast i utomordentliga fall borde få öfverskridas.

Det lyckades den gången, och har lyckats äfven sedermera, att någorlunda begränsa arbetet inom den lagliga tiden; 1871 öfverskreds den dock med fem dagar och i år med icke mindre än elfva. Till ursäkt för den sista riksdagens långsamhet har man anfört några ovanligt omfattande frå-

gor, som då voro under behandling, i synnerhet dem om grundskatternas och indelningsverkets afskaffande. Men då nu dessa frågor en gång blifvit bragta på dagordningen, och det är alldeles klart att de hvarken på en eller två riksdagar låta sig slutbehandlas, så uppstår ännu en gång den farhåga att riksdagsarbetet skall tendera till en utsträckning utöfver den lagliga tiden, och ingen ting kunde vara mera olyckligt, vare sig för riksdagens anseende eller för representanternas trefnad och bekvämlighet.

Dessa omständigheter föranleda oss att å nyo upptaga ett ämne, hvilket vi för snart tre år sedan behandlade under samma titel som nu. Vi erinrade då om de stränga omdömen som öfver den nya riksdagens verksamhet blifvit fälda, icke blott af pressen utan äfven af folkombuden sjelfva, och i viss mån till och med bekräftades från tronen. Man sade att riksdagen dittills gjort föga annat än att »organisera sig», och att ingen ting väsentligt blifvit uträttadt. Anmärkningarna voro icke utan sin giltighet, och exempelvis erinrades huru mycken tid blifvit onyttigt förödd på ett område som borde vara riksdagens förnämsta arbetsfält, nemligen lagstiftningens, då af 68 väckta motioner angående lagfrågor endast 9 blifvit tillstyrkta af lagutskottet, af dessa 9 endast 1 blifvit af riksdagen bifallen, och äfven denna enda slutligen af kongl. maj:t förkastad. Likaledes upplyste

justitieombudsmannen, i sin till 1871 års riksdag afgifna embetsberättelse, att af 278 förslag till lagförändringar, hvilka till sammans hade blifvit afgifna under de fyra första riksdagarna efter grundlagsförändringen, hade 46 vunnit tillstyrkan af lagutskottet, 20 blifvit bifallna af riksdagen, men endast 8 godkända af regeringen, ett godkännande som i vissa fall inskränkte sig till någon enstaka punkt i det ursprungliga förslaget. Det är lätt att beräkna till hvilken oskäligen tidspillen för utskott och kamrar, samt följaktligen till hvilken kostnad för landet och till hvilken uppoffring för de enskilda folkombuden, ett sådant arbetsätt måste leda, för att icke tala om den missaktning det måste bringa öfver hela institutionen.

Vi skola icke nu upprepa de förslag vi då framstälde till förkortande af riksdagens sammanvaro, och hvilka alla voro af den beskaffenhet att de icke erfordrade någon grundlagsförändring. När herrar riksdagsmän hunnit blifva väl ledsna vid sina många »förspilda dagsverken» och det myckna ändamålslösa skrivandet och talandet, är det ju möjligt att de taga i öfvervägande ett eller annat af hvad som då framställes i afseende på möjligheten af ännu ytterligare inskränkningar i formaliteterna. Det sista kyrkomötet har häri lemnat dem ett ganska godt föredöme uti det radikala sätt hvarpå mötet reformerade sin arbetsordning, sammanträngde de så kallade organisationsgöromålen och utan barmhertighet bortströk ur sin kalender icke så få latmansdagar.

I riksdagens egen erfarenhet har, sedan vi förra gången behandlade saken, ingen ting förekommit som jäfvat det omdöme vi då uttalade, att man mornar sig så långsamt och sträcker sig så länge för att komma i ordning, att man mot arbetstidens slut tvingas till det olidligaste och skadligaste sjesk. Vi skulle kunna fylla mer än ett nummer med bevis på vårt påstående, men vi skola inskränka oss till ett enda. Det inträffar högst sällan att något af de verkliga stora och genomgripande lagförslagen kommer till behandling förr än under de allra sista veckorna af den lagliga riksdagstiden, och särskildt är detta förhållandet med instruktionerna för riksdagens stora penningverk, riksgäldskontoret och riksbanken. Det kunde vara mycket

att säga om sjelfva grunderna för denna ofantliga förvaltning, om det sätt på hvilket kamrarna välja de personer hvilka skola taga den samma om händer, och om arten af de meriter som erfordras för att vid dessa val komma i åtanke. Men detta hör ej till vårt närvarande ämne, och vi fästa oss här endast vid hvad som rör den formella behandlingen. Ett i hundratals punkter affattadt reglemente, hvaraf naturligtvis en stor del upprepas från det ena året till det andra, men hvari äfven mycket ingår som är af den allra största vikt för den offentliga förvaltningen, genomlöpes på en eller annan timme någon af dagarna närmast före riksdagens slut, då ledamöterna äro uppröttade och hafva resefeber, samt deras uppmärksamhet är förströdd af alla de enskilda bestyr som sammanhånga med det förestående uppbrottet. Den 3 maj 1872 behandlades i båda kamrarna under större delen af förmiddagen och någon del af eftermiddagen bankoutskottets förslag till reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning, en handling som med sina 110 paragrafer fyller 134 täta kvartsidor och innehåller många ganska genomgripande förändringar. Vi fästa oss här endast vid § 5, hvilken bestämmer att såsom metallisk kassa skall anses och beräknas »allt riksbanken tillhörigt, inom landet befintligt silfver och guldmynt, samt omyntadt silfver och guld», i stället för den gamla föreskriften att i metalliska kassan icke blott skulle inräknas de ädla metaller som riksbanken ägde utomlands för sin räkning nedsatta, eller som vore från utrikes ort under transport till banken, utan äfven icke förfallna utländska vaxlar, som vore betalbara inom tre månader å utländsk ort. Bankoutskottet hade ansett den föreslagna förändringen så naturlig att det icke trodde den behöfva någon egentlig motivering; i Andra kammaren gick förslaget igenom utan ett enda ords diskussion, och i den Första, der verkligt en anmärkning gjordes mot det samma, varade debatten högst två minuter. Så mycket grundligare har frågan blifvit diskuterad efteråt och utom riksdagen, med anledning af den förändring i penningmarknaden som egt rum under de sista veckorna och den förändring i depositionsräntan som riksbankens styrelse i anledning deraf ansett sig böra vidtaga. Inom en del af pressen hafva de skarpaste anmärkingar blifvit

framställda mot nyttan och nödvändigheten af 1872 års beslut, och vi anse det för ingen del otroligt att åtskilliga representeranter nu bittert ångra att de då med allt för stor efterlåtenhet läto paragrafen passera. Om ändringens befogethet kunna vi visserligen för egen del icke hysa något tvifvelsmål, men dess stora praktiska vikt hade gjort den förtjent af en mindre knapphändig behandling. Om de skäl hvilka i pressen senast varit förebragta mot förändringen blifvit gjorda gällande under öfverläggningen i kamrarne, så hade de då utan tvifvel erhållit ett så fullständigt bemötande, att de icke vidare, äfven under stymmelserna till en penningkris, bragt förvirring och oro i den allmänna föreställningen.

Redan en flyktig blick på kamrarnes tryckta protokoll är tillräcklig att visa, hvilken oformligt öfvervägande massa af göromålen faller på den senare hälften af riksdagstiden, och huru otillfredsställande den sysselsättning är som under den förra hälften består de ledamöter hvilka icke vunnit platser i utskotten. För detta års riksdag upptaga kamrarnes protokoll under de 8 första veckorna knappast en fjerdedel af hvardera kammarens hela protokoll, under det att den sista halfva månaden, från den 7 till den 26 maj, upptager en full fjerdedel och deröfver. Ser man på innehållet af de förda debatterna, faller förhållandet ännu mer i ögonen, och man kan trygt säga, att utom de anmärkingar som tillfälligtvis framställas med anledning af den kungliga propositionen om statsverkets tillstånd och behof förekommer under de första veckorna af riksdagen sällan något plenum af betydelse. Detta för riksdagens arbete så menliga förhållande har icke heller undfallit uppmärksamheten, och årets konstitutionsutskott tog äfven initiativet till en grundlagsändring, som afsåg att till någon del afhjelpa det samma. »Erfarenheten under de sist förflutna åren», säger utskottet, »har tillräckligt ådagalagt, att riksdagens verksamhet i icke ringa mån varit hämmad, till följd af den arbetsordning som gjort att en ganska stor del af riksdagstiden hunnit förflyta, innan något viktigt ärende af vederbörande utskott kunnat förberedas till slutlig handläggning, hvaremot under sessionens sista veckor kamrarnes bord varit så öfverfyllda af utskottsbetänkanden att tiden knapt räckt till för ärendenas behandling. I syn-

nerhet har detta förhållande inverkat menligt på handläggningen af de större frågor hvilka kräft en mera grundlig och fullständig utredning af utskott, och därför omöjliga kunnat hos riksdagen förekomma förr än inemot slutet af dess sammanvaro, då de åter under trycket af en allmän brådska icke kunnat af riksdagen prövas med all den omsorg de erfordrat, hvilket ock ledt dertill att kamrarne känt sig mest böjda för uppskof med föreslagna förändringar, och att det arbete som utskottet å frågan nedlagt icke ledt till vederbörligt gagn.»

I den öfvertygelse att denna fråga är bland dem som icke kunna falla, och att hon snart å nyo kommer under riksdagens öfverläggning, skola vi med några ord redogöra för den behandling hon hittills undergått. Konstitutionsutskottet hade tänkt sig att saken skulle kunna hjälpas genom en förändring af de nu gällande bestämmelserna rörande behandlingen af de betänkanden som från utskotten till kamrarne inkomma, samt att en sådan förändring borde åsyfta att bereda en utväg hvarigenom man skulle kunna från den ena till den andra riksdagen uppskjuta behandlingen af vissa viktigare frågor, utan att det arbete som på dem blifvit nedlagt skulle behöfva för hvarje riksdag göras om på nytt. Sådana uppskjutna ärenden skulle vid en följande riksdag kunna företagas redan under de första veckorna af dess sammanvaro, innan ännu andra löpande ärenden hunnit taga kamrarnes tid och uppmärksamhet i anspråk.

Det är en egenhet i vårt riksdagsskick, hvilken äfven öfvergått i den nyaste grundlagen, att ingen fråga kan af riksdagen behandlas utan att förut hafva varit hänskjuten till ett utskott och af detta till eller afstyrkt, eller också i förändrad form utarbetad och framlagd till kamrarnes beprövande. Detta arbetssätt har sina omgångar och sin tidsutdrägt; också har det såsom ett fel mot 1866 års riksdagsordning blifvit anmärkt att de ständiga utskotten deri blifvit bibehållna. Med den vana vid föregående utredning som genomgår alla våra öfverläggande församlingar, hade det väl nästan varit en omöjlighet att genast från början införa ett annat arbetssätt för kamrarne, och det måste äfven erkännas att de utvägar till förenkling och skyndsamt som ligga i nedsättandet af tillfälliga ut-

skott ännu icke blifvit till sitt fulla omfång insedda eller begagnade. Det fins äfven en annan omständighet som är i hög grad menlig för riksdagens arbete, nemligen att utskotten, egentligen från Andra kammarens sida, besättas mindre med afseende på personernas speciella kunskaper och lämplighet för ett särskildt slag af arbeten, än med afseende på den större eller mindre grad af trohet hvarmed de slutit sig till den för tillfället herskande kammarmajoriteten. Detta handlingssätt hvilat på den från ståndstiden, i synnerhet från bondeståndet, ärfda föreställningen att utskotten äro riksdagens högsta blomman, med rang och värdighet för hvart och ett af dem, allt efter som de mer eller mindre ingripa i statsregleringen. Det har således blifvit ansedt såsom den högsta belöningen för partitjänster att erhålla plats i statsutskottet, hvarifrån för de mest gynnade steget är lätt till de frikostigt aflönade fullmäktigheten i banken och riksgäldskontoret, och det har blifvit ett slags skam att, som det heter, icke komma in i något utskott. Vi beklaga denna föreställning, utan hopp att kunna korrigerat den. Den tid kommer nog en gång då man lär sig inse att mycket nyttigt arbete, och kanske det inflytelserikaste, kan förrättas utom utskotten, men antingen har man ännu icke lärt sig att förrätta ett sådant arbete, eller också lefver man omedvetet kvar i traditionerna från den tid då den egentliga politiska makten utövades af utskotten, hvilka i förstärkt form afgjorde sådana frågor hvori stånden stannat mot hvarandra. Detta sätt att betrakta utskottsarbetena har en särdeles stor olägenhet deri, att då förtroendet att vara utskottsledamot blifvit en partibelöning för allmänt politiskt välförhållande, så finner sällan ett utskott vid en riksdag fullt förenligt med sin värdighet att erkänna hvad motsvarande utskott utträttat vid en föregående riksdag. Det hör icke till sällsyntheterna att motioner är ifrån år upprepas i alldeles enahanda form, men deremot händer det icke så ofta att samma utskott flere år efter hvarandra ger alldeles enahanda utlåtanden. Sällan ger sig också den enskilde representanten tid att fullständigt genomgå betänkanden och diskussioner från föregående riksdagar; sitter han i utskott har han ju så mycket annat att göra, och sitter han icke, så anser han sig af ett sådant förbi-

gående nästan löst från förbindelsen att bidra till sakernas utredning. Följden är den att utskottsarbetet förlorar i kontinuitet, så att man vid en senare riksdag får göra omigen hvad som redan blifvit gjort vid en föregående. Det är lätt att se huru mycken tid härmed förloras, för att icke tala om spillningen af trycksvärta och papper.

Det är eget att se ett utskott inför riksdagen uttala just denna uppfattning. 1869 års riksdag hade antagit en ny dissenterlag, hvilken likväl icke vann kongl. maj:ts bifall, emedan en del deraf ansågs vara af kyrkolags natur, hvaröfver således kyrkomötet måste höras. Vid detta års riksdag hade såsom bekant kongl. maj:t framlagt ett förslag till dissenterlag, ur hvilket den del som var af kyrkolags natur hade blifvit utbruten, men som för öfrigt i det allra närmaste öfverensstämde med det 1869 af riksdagen godkända. Lagutskottet hade icke funnit sig förhindradt att afstyrka vissa punkter i förslaget, hvilka fyra år förut vunnit kamrarnes godkännande, och det ursäktar sig för denna afvikelse från ett föregående riksdagsbeslut på följande sätt: »Utskottet har visserligen icke förbisett den pröfning som hos riksdagen sålunda föregått, men utskottet har så mycket mindre kunnat finna sig betaget att nu ifrågasätta nödiga ansedda förändringar, som anledning ej torde saknas för det antagandet, att riksdagen, som under de sista dagarne af sin sammanvaro hade att behandla detta viktiga ärende, då fäste sig hufvudsakligen vid sjelfva grunderna för ifrågavarande lagstiftning och ej ville, när den godkände dessa grundvalar, äfventyra hela frågans fall genom att till lagutskottet återförvisa ärendet endast för vinnande af rättelse i en eller annan mindre grundväsentlig detalj.» Det förhöll sig utan tvifvel så: man ville det hela utan att vara nöjd med alla de enskilda punkterna, men en återförvisning till utskottet i riksdagens sista ögonblick hade varit liktydig med ett afslag. Det har blifvit sagdt att en återremiss af ett lagförslag under liknande omständigheter skulle hafva en motsatt betydelse, och att en sålunda återförvisad fråga genom denna behandling skulle kunna räddas åt framtiden. Anmärkningen är klyftig och hedrar såsom sådan den juridiska dialektik hvarifrån den ledde sitt ursprung. Men sann är den icke.

ty först och främst beror det på en slump, om det fins någon motionär villig att vid följande riksdag åter upptaga ett sådant förslag, hvarförutan ett utskott ju ingen ting kan vidgöra vid saken, och sedan är det icke någon säkerhet för att icke utskottet, på annat sätt sammansatt än förra gången, kan hafva helt andra önskingar och åsikter än då, eller också helt obesväradt, förklara, att kamrarnes föregående behandling icke lemnade någon säker ledning för omdömet, då de hade brådtom att få åtskiljas och därför endast tänkte på att på ledigaste sätt komma ifrån hela saken.

Såsom bekant är gäller för grundlagsfrågors behandling den föreskriften att de skola två gånger pröfvas; ett sådant förslag antages första gången endast att hvilatill vidare grundlagsenlig behandling, hvilken inträffar då Andra kammaren nästa gång blifvit förnyad genom val i hela riket, men om statsmakterna äro ense, kan ett sådant hvilande förslags slutliga afgörande uppskjutas till annan riksdag, såsom det skedde med det kungliga förslaget till ny föreningsakt mellan Sverige och Norge. På samma sätt hade äfven 1873 års konstitutionsutskott tänkt sig, att ett förslag till civillag eller annan förordning, som ej vid den ena riksdagen kunde behandlas, skulle kunna upptagas genast i början af den följande, innan några nya ärender ännu hunnit inkomma på kamrarnes bord. Huru välkommen en sådan sysselsättning skulle blifva med ett ämne om hvilket de återvändande riksdagsmännen haft tillräcklig tid att taga full kännedom, måste vara klart för hvar och en som vid riksdagarnes början, och långt fram under deras lopp, erfarit den otrefliga känslan att icke egentligen hafva något att göra. Man skulle då kunna hoppas att sådana ajournerade frågor blifve väl och varmt behandlade, men utan den partihetsighet som inemot riksdagens slut icke sällan tränger sig i förhandlingarna. Utskottets medlemmar voro med ett enda undantag ense om att föreslå en sådan förändring i § 59 riksdagsordningen, att då ärende första eller andra gången bordläggas, skulle fråga kunna väckas om dess uppskjutande till annan riksdag, samt att sådan uppskofsfråga borde särskildt för sig af begge kamrarne pröfvas och afgöras. Vore båda ense om uppskofvet, skulle ärendet hvilat, dock att om

betänkandet rörde en konungens framställning till riksdagen, fordrades äfven konungens samtycke till uppskofvet. Tillfälliga utskotts betänkanden skulle vara uteslutna från denna möjlighet till uppskof, ty dels röra de, såsom utskottet anmärker, i allmänhet mindre viktiga saker, dels beror sådant utskotts tillsättning uteslutande på den ena af kamrarne, och slutligen kunde det inträffa att vid en följande riksdag något utskott för behandlingen af likartade frågor icke blifve tillsatt, och det vore då intet organ för framlemnande af det hvilande betänkandet. Den dissiderande utskottsledamoten, som i hufvudsaken delade utskottets mening, hade emellertid om formen för dess genomförande en afvikande åsigt, hvilken han utvecklade i en memorialet bifogad reservation. Han ansåg nemligen att den frågan, huru vida ett ärendes behandling skulle uppskjutas till en följande riksdag, icke borde afgöras preliminärt och oberoende af hufvudsaken, utan i sammanhang med denna. Han ville därför sätta uppskofsfrågan inärmaste öfverensstämmelse med frågor om återremiss, hvilka såsom bekant först väckas under och efter diskussionen öfver sjelfva saken. Reservänten ville af denna anledning hafva ett tillägg till § 63 riksdagsordningen, af det innehåll, att om båda kamrarne förena sig om att till en följande riksdag uppskjuta afgörandet af ett utaf ständigt eller i dess ställe tillsatt särskildt utskott afgifvet betänkande, skall utlåtandet hvilat till nästa riksdag och då på talmännens anmälan upptagas till vidare behandling. Grundlagsfrågor och konungens propositioner skulle dock härifrån vara undantagna.

Öfverläggningen i kamrarne var icke af det intresse att den här fordrar någon vidlyftigare redogörelse. Många detaljanmärkingar framställdes mot utskottets förslag äfven i Första kammaren, men de ansågos icke vara af den viktiga beskaffenhet att de borde föranleda ett afslag, icke en gång en återremiss, och förslaget antogs der utan votering att hvilat till vidare grundlagsenlig behandling. I Andra kammaren voro invändningarna flere; en talare hade betänkligheter mot grundlagens belamrande med ytterligare detaljbestämmelser, en annan, som vid ett föregående tillfälle förgäfves väckt förslag om tillsättande af ett särskildt utskott för lagärenden, trodde hjel-

pen mot det af alla erkända onda vara att söka i konstituerande af flere sådana dubleringsutskott; reservantens stora anseende inom kammaren syntes äfven bidraga till en minskad beredvillighet att lyssna till en framställning hvilken väsentligen understöddes från medkammarens sida. Följden blef att memorialet här utan votering afslogs, sedan några yrkanden på återremiss i reservationens syfte eller för redaktionsförändringars vinnande blifvit återtagna. Att befogade anmärkningar i det senare afseendet blifvit gjorda, vilja vi icke förneka, och då ingen enda talare bestred behovet af en förändring, hvarigenom den allmänt erkända olägenheten skulle kunna afhjelpas, bör man kunna hoppas att vid nästa riksdag få ett bättre förslag framställt och bifallet. Helst såge vi att det komme från regeringen, icke blott därför att hon ensam förfogar öfver de redaktionskrafter som erfordras för goda lagförändringar, utan äfven därför att grundlagarnes förändring är en ömtålig sak, till hvilken regeringen icke annat än undantagsvis borde släppa ifrån sig initiativet. Hon har i detta fall också ett omedelbart intresse, nemligen i hvad som särskildt rör uppskofvet vid behandlingen af kungliga propositioner. Men då vi icke hafva något hopp att kongl. maj:t nu skall i denna sak gå riksdagens afsigter i förväg, önska vi endast att någon enskild motionär måtte upptaga förslaget på nytt och gifva det den erforderliga utarbetningen; riksdagens bifall skulle då knappast vara tvifvelaktigt.

En annan sak, som har stor del i riksdagsarbetets fördröjande, är den oförsvärliga långsamhet hvarmed diskussionsprotokollen befordras till offentlighet. Sveriges riksdag står i detta afseende alldeles ensam bland alla konstitutionella samhällen i världen, och man kan endast förundra sig öfver allmakten hos det tröghetsmoment som synes vara bestämdt att öfvervinna alla kloka och hederliga föresatser. Det är en ren omöjlighet för ett utskott att väl behandla en regeringsproposition, en enskild motion eller en återremiss, om den remissen föregående diskussionen i kammarne icke blir tillgänglig i tryck för utskottets ledamöter, ty det är icke det samma att få läsa den i handskrift, uti ett enda exemplar, eller att höra den af annan person hastigt uppläsa. Det är utan tvifvel

detta orimliga förhållande som gör kamrarnes mest framstående ledamöter ovillige att redan vid remissen uttala sina åsikter om de framställda förslagen; de känna med sig att deras ord endast ofullständigt komma till utskottens kännedom, och de vårda sig icke om att gifva det den erforderliga ledningen. Utskottens ställning blir derigenom en helt annan än den i en konstitutionel stat borde vara, och de få en makt hvilken de enligt grundlagens mening endast i några få undantagsfall borde ega, för att icke tala om det sisyphusarbete som härigenom lastas på deras skuldror, och som, om det får fortgå ohejdadt, skall en gång göra det till något liknande fästningsstraff att vara ledamot af något bland de viktigare utskotten.

Vi tala nu icke om det stora intresse som hela allmänheten har att tidigt och sanningsenligt erfara hvad som folkets ombud säga i riksförsamlingen. Förr erforden af pressens redogörelser åtminstone det nödortfögaste, men sedan pressen med få undantag upphört att referera, för att i stället criticera, eller åtminstone ur hvar sina partisynpunkter starkt färglägga, hvarje talares yttrande, efter som han är väl eller illa anskrifven hos referenten eller dennes principal, har äfven denna källa för allmän upplysning blifvit grumlad, om ej alldeles tillstoppad. Den bättre delen af tidningspressen erkänner och beklagar detta missförhållande men ser sig under närvarande omständigheter ur stånd att afhjelpa det. Försök hafva blifvit gjorda, men de hafva icke ledt till målet; så har man någon gång sett hela diskussioner öfver viktigare frågor återgifna efter protokollen, men äfven dessa äro ej genast uppsatta, och när det omsider sker, är det förenadt med ytterligare dröjsmål och kostnader att erhålla afskrifterna. Vi hörde förleden vår berättas om en plan att några af de större dagliga tidningarna skulle förena sig om fullt kompetenta och tillräckligt afönade referenter, liksom de stora London-bladen, men för verkställande af denna sunda plan fordras några lokala anordningar i riksdagshuset till referenternas bekvämlighet, hvilka emellertid icke böra möta några oöfvärliga hinder. Riksdagens egna ledamöter hafva ju i detta afseende alldeles samma intressen som pressen och allmänheten.

Vi önska rätt lifligt att en sådan anordning snart måtte komma till stånd, men dermed är icke behofvet af protokollens tidigare tryckning gjord öfverflödigt, ty äfven våra största tidningar kunna icke anorlunda än i starkt sammandrag redogöra för diskussioner, hvilka, när de fortgå för och eftermiddag, för en enda dag fylla 80 å 100 stora oktavsidor i hvardera kammarrens protokoll. Det går icke längre an att dessa officiella redogörelser komma många veckor efteråt, och det behöfs icke vidare, sedan riksdagen eger en tillräcklig stab af öfvade snabbskrifvare, och boktryckerierna vunnit den höga utveckling att flere af dem kunna regelbundet åtaga sig 3 å 4 arks protokollstryck om dagen. Visserligen kunde notariernas antal behöfva något ökas, men kostnaden därför bör icke vara afskräckande, i synnerhet om aflöningen ställes så att den icke utgår förr än något arbete är att verkställa. Största hindret möter hos representanterna sjelfva, hvilka stundom begagna sin justeringsrätt på det sällsamma sätt att de vid afresan från riksdagen medtaga sina yttranden till landet och der behålla dem många veckor innan de återsända dem, i fall det eljest någonsin sker. En ytterligare brist är saknaden af någon person som särskildt är ansvarig för tryckningen af protokollen. Erfarenheten från det sista kyrkomötet är i det fallet särdeles upplysande. Protokollens tryckning gick, så länge mötet var samlat, särdeles raskt, och när det åtskildes var det icke många plenidagar för hvilka diskussionsreferaten icke voro uppsatta. Från afslutningsdagen den 9 oktober äro nu 9½ veckor förflutna, och ännu

väntar man förgäfvat på utdelning af mötets protokoll.

Flere gånger har fråga uppstått om utgifvande af en riksdagstidning på kamrarnes egen föranledning. Förslagen hafva visat det lifligt kända behofvet af förhandlingarnas skyndsamma offentliggörande, men de hafva icke varit så affattade att de ledt till någon påföljd. I stället har allmänheten blifvit inbjuden att subskribera på det officiella riksdagstrycket, och för att åstadkomma en rätt stor spridning, har priset blifvit stäldt så lågt att det endast motsvarar pappersvärdet och knappast utgör tiondedelen af det verkliga bokvärdet. Det skulle väl synas att få personer med sinne för allmänna angelägenheter, och i någorlunda drägliga ekonomiska vilkor, skulle vilja fränsäga sig fördelen att för tolf rdr om året portofritt erhålla icke allenast fullständiga redogörelser för kamrarnes förhandlingar, utan äfven de till protokollen hörande bihangen, innefattande konungens framställningar till riksdagen, enskilda motioner och utskottens utlåtanden, dock icke de särskilda revisionsberättelser och komitéarbeten som jemte riksdagshandlingarna utdelas. Men så litet begagnas dessa frikostiga anbud att knapt ett par hundra exemplar på detta sätt spridas i landet. Felet ligger i den långsamhet hvarmed de utkomma: man bryr sig icke om de sakrikaste och värtaligaste yttranden, när läsningen blir afbruten midt i en mening, och man får vänta veckor, kanske månader, på fortsättningen. Skall riksdagen låta detta oeffterrättighetstillstånd fortfara, eller skall den gripa sig an med att söka en bot som ligger så nära till hands?

Bidrag till framstegsteoriernas historia.

Det är väl intet ord i hela vårt språk, eller i något af de öfriga civiliserade tungomålen, som oftare begagnas än orden »framsteg», »framåtskridande», »utveckling», »civilisation», m. fl. Man kan icke läsa en half tidningsspalt eller höra en kvarts offentligt föredrag utan att träffa på dem några dussin gånger; man kan säga att de gå för sig sjelfva, liksom de stora gåsungarne. De hafva redan en historia och en fysiologi, som det kan löna mödan att

lära känna; utmärkte skriftställare hafva ansett det arbete värdt att belysa dem, bland andra mr Caro, hvars namn icke är obekant för våra läsare, och som i ett par af de sista häftena af *Revue des deux Mondes* skrifvit en lång, värtalig afhandling om *Le progrès social*. Vi hafva alltså goda föredömen, då vi, ehuru i ett mycket begränsadt omfång, vilja göra framstegsbegreppen till föremål för en liten undersökning.

Det är ingen tom inbillning att språkbruket återverkar på tanken, och det är en känd sak att ingen ting bidrager så mycket till ytlighet och jargon som mycken användning af hvad man kallar slagord. Menniskorna göra sig icke besvär med att tänka sjelfva, när språket liksom tänker i deras ställe; dea offentliga diskussionen, både i tal och skrift, ger derpå dagliga exempel. Man tager på sig en af pressen förfärdigad föreställning, så som man påtager sig en färdigköpt klädespersedel, och man bär i stora massor civilisation, bildning och framåtskridande, lika som man bär runda hattar och lackerade skopplagg.

Talet om framåtskridandet är ett jmförelsevis nytt mod; det är ett alster af det nittonde århundradets sätt att tänka, och vi betvifla att det hos oss har äldre anor än på sin höjd början af trettioalet. Menskligheten har icke alltid behagat sig i denna optimism, enligt hvilken hon med hvarje dag blir bättre och bättre, utan att det ens här, på denna tarfliga jord, fins någon gräns för hennes stigande förbättring. Andra tider och folk hafva tänkt sig en rörelse i motsatt riktning, ett sjunkande från något högre, ett ständigt aflägsnande från det gudomliga ursprunget, hvilket alla folks barndomsföreställningar tillerkänna vårt slägte. Sagan om en guld- och en silfverålder, som med tiden vanslägtats till jern och koppar, går igen i alla länder och hos alla folk, och det är icke blott den grekiska myten som låter de odödlige efter hand draga sig undan från den jord hvilken de från början i salig samdrägt bebodde med renhertade och lyckliga menniskor. Denna grundåsigt var hemma i den vanliga föreställningen; den dagliga erfarenheten lärde att allt omkring oss är inbegripet i ett ständigt upp- och nedstigande, som slutar med förintelse, och den historiska betraktelsen gaf vid handen alldeles samma erfarenhet, staternas uppväxt från en ringa början, deras stigande i makt och rikedom ända upp till en vis gräns, samt från denna ett ständigt fortgående sjunkande, ända ned till deras fullständiga upplösning. Äfven inbillningskraften, som målar det aflägsnare med de vackraste färgerna, hade sin del i denna föreställning, hvilken det fordrade en stark förändring i det allmänna tänkesättet att bryta. Hvarifrån kom denna omstämning,

denna förändrade vindriktning? Icke från fantasimännen och skalderna, icke heller från de abstrakta tänkarne, utan från erfarenhetsmenniskorna, från den tidens positivister. Man kan säga att det intellektuella framåtskridandet första gången formulerades af lord Bacon; han fattade nemligen såsom den tänkande mensklighetens mål att mer och mer göra sig den yttre naturen underdånig, taga hennes krafter i sin tjänst, derigenom befria sig från det gröfsta arbetssläpet, mer och mer förbättra de materiella vilkoren för sin tillvaro, samt derigenom medelbart äfven vilkoren för sitt andliga lif. Hela den nyare tidens framstegsteori, liksom hela kärnan till den moderna utilitariska skolans lära, ligger i den gamla engelska tänkarens och forskarens skrifter. Verldens ålderdom, säger han på ett ställe i sitt *Novum Organum*, är den tid i hvilken vi sjelfva lefva, men icke den då de gamle lefde, hvilken var verldens ungdom. Man skulle föreställa sig att framstegsbegreppet borde hafva blifvit särdeles omhuldadt och utveckladt af de franska tänkare som under senare delen af sjuttonhundratalet skapade den s. k. upplysningslitteraturen och derigenom förberedde de stora politiska hvälfningsarna vid seklets slut. Sådant är dock icke förhållandet, snarare motsatsen; men hos enstaka stora tänkare under adertonde seklet finner man spridda spår till en sådan föreställning. Så tänkte sig Pascal menskligheten under bilden af en enda odödlig individ, som oupphörligt inhemtar nya kunskaper. Liksom menniskan bevarar de insigter hon en gång förvärfvat, kan hon äfven lätt öka dem, så att menniskorna nu för tiden befinna sig i samma ställning hvori de gamla filosoferna skulle befinna sig, om de hade kunnat lefva ända till nu och oupphörligt öka sina kunskaper med dem hvilka de under så många seklers fortsatta studier skulle hafva kunnat förvärfva. Vi känna icke om Pascal sjelf någonsin begagnade ordet framsteg, men det uttalades bestämdt af Turgot, hvilken såsom prior i Sorbonne en gång till och med höll ett tal »om menniskoandens successiva framsteg». Turgot var på en gång en folkets man och en djup tänkare; han var kanske den första statsman som det någonsin föll in att de stora massornas upplysning och förbättrade materiella ställning var ett vilkor för hela samhällets välfärd. Han såg

i ett stort sammanhang hela släktets historia och kom, genom att jemföra de nu levande minst odlade folken med de mest civiliserade, till den slutsatsen att alla folk måste hafva genomgått vissa utvecklingskedan, jägarens, nomadens och den bofasta åkerbrukarens. Han ser uti historien en sammanhängande kedja af orsaker och verkningar, hvilken förbinder det närvarande med det förflutna, men han är ingen fatalist och tror icke på de blinda naturkrafternas allmakt: det är modet, snillet och dygden som under försynens ledning föra människosläktet framåt, och äfven de onda drifterna blifva i allmaktens hand rörelsekrafter till det goda: om förnuftet, säger han, hade kommit för tidigt till väldet, så hade människorna stannat i medelmåttan. Den äldre revolutionära skolans skriftställare hade föga eller intet sinne för perfektibilitetsläran, och minst af alla den aristokratiska Voltaire, men så mycket mer den yngre, och om äfven socialister och kommunister varit klana samhällsförbättrare, kan man icke fränkänna åtskillige af dem ett ganska högt värde såsom tänkare och historieskrifvare. Deras förtjenst var deras levande kärlek för folket och deras instinktlika medvetande att arbetet skulle blifva ett medel att omskapa det moderna samhället. Vi tala icke här om agitatorerna, som endast stämplade omstörtningar, anlade mordförsök och ledde gatrevolutioner, utan om ideologerna, män sådana som Saint-Simon, Fourier och Pierre Leroux, hvilka i sina tysta vindskamrars tillbakadragenhet spekulerade bort hela sitt eget lif, för att upptäcka konsten att göra alla andra människors så mycket lyckligare. För att göra dem rättvisa behöfver man icke neka deras förvillelser; för att studera historien rätt får man icke vara full af förutfattade meningar i afseende på mensklighetens yttersta mål och läsa forna tiders tilldragelser vid skenet af den herlighet man vill bereda sin efterverld. Det är en ofantlig litteratur, som sträcker sig öfver största delen af vårt århundrade, och hvilken nog kommer att genomforskas af framtida historieskrifvare, för att de måtte upptäcka ursprunget till de idéer som blifvit vår tids rörelsekrafter. Det är en tanke som genomgår alla dessa skriftställores arbeten, nemligen hatet mot den religion som förkunnas af kyrkan. Med det katolska pre-

sterskapets Gud vilja de icke hafva något otaladt, och föremålet för deras tillbedjan är det menskliga i verlden — *humanitarism* är det ord hvarmed de sjelfva beteckna sin trosbekännelse. Det är klart att hela detta system måste hvila på föreställningen om människosläktets förmåga af obegränsad fullkomning; de hafva på sitt sätt följt vårt släktes fortgång genom seklen och efterforskat de lagar af hvilka denna fortgång hittills varit beroende. Deras stora misstag har varit att vilja »organisera menskligheten», sedan de afsatt den personliga försynen, den enda myndighet som är kompetent att befatta sig med ett sådant arbete; deras iakttagelser öfver det förflutna äro dock i många fall sinnrika och träffande.

Vi behöfva knappast säga att människosläktets perfektibilitet är en af hufvudpunkterna i A. Comte's filosofiska system, liksom i hans efterföljare Littré's; utom hos dessa hufvudmän hafva de positivitiska lärorna, såsom vi vid ett annat tillfälle anmärkt, dock haft föga framgång i sitt fädernesland, hvaremöt de i England uti något förändrad form funnit allt flere och varmare anhängare. Med det samma som Comte uppställde sin bekanta tablå öfver vetenskaperna, ordnade efter deras olika grader af komplexitet, var också platsen gifven för den nya vetenskap, sociologi, såsom han kallade den, hvilken är den sista och mest sammansatta länken af naturvetenskaperna samt behandlar deras konstigaste och mest utvecklade föremål, människan och det menskliga samhället. Men utvecklingens lag är samhällens lif; huru man än betraktar de menskliga samhällena, antingen i deras närvarande utbredning öfver jordytan eller i deras sammanhang genom tidehvarfven, igenkänner man hos dem en inre, omedelbar rörelsekraft, som förer dem ifrån ett lägre tillstånd till ett högre, och hvilka tillfälliga rubbningar än civilisationens bana må lida hos enskilda folk eller folkgrupper, är satsen ofelbar när man betraktar det stora hela. Det är Littré's ord som vi begagnat. Comte uppställde med sin hårda matematiska metod för menskligheten tre perioder, hvilka han påstod att hvarje folk måste genomleva, den religiösa eller känslans, då man trodde på en skapare utom verldens, den metafysiska eller tankens, då man på spekulationens väg sökte uppdaga allt det varandes sammanhang,

och den positiva eller vetandets, i hvilken vi nu lefva, då man lärt sig att icke tro på något annat än det man på erfarenhetens väg kan bevisa. Littré såg saken finare och på samma gång mänskligare. Om man, säger han, följer rörelsen hos ett samhälle som utvecklar sig, och söker göra sig reda för sjelfva uppräningen i dess historia, så finner man först ett sträfvanne att tillfredsställa de lägre behofven och taga vara på det nyttiga; sedan kommer det religiösa och sedliga medvetandet, derefter känslan för det sköna och den estetiska förfiningen; sist kommer vetenskapen. Af hvartera systemet kan vara åtskilligt att lära, blott man icke tager det allt för strängt efter orden och menar att hvarje samhälle, likasom hvarje enskild människa, måste gå igenom sin utveckling i samma kronologiska ordning. Ingendera af dessa tänkare har bevisat att poesien måste upphöra att sjunga och konsten att skapa sina bilder, så snart ett folk eller en individ inträdt i det skede af andlig mogenhet som motsvarar den stränga vetenskapen, och om de skarpsinnigt betecknat karakteren af den tid i hvilken de sjelfva lefde, är det alldeles icke gifvet att ej nya perioder af religiösa, metafysiska, poetiska eller moraliska rörelser ännu en gång skola bära mänskligheten framåt till ett ännu högre stadium af vetenskaplighet än det närvarande. Emellertid hafva deras metoder hvar försig sina fördelar, och hvardera har på sitt sätt, den förre genom sin skarpa matematiska reda, den senare genom sin förtroliga bekantskap med den fysiologiska forskningen, hjälpt vetandet både om människan och samhället ett godt stycke framåt. De hafva också den obestridliga förtjensten att hafva infört fördragsamhet och rättvisa i bedömandet af det förflutna. Ingen ting synes dem falskare och orättfärdigare än att betrakta förflutna förhållanden ur den närvarande tidens synpunkter, och ingen har på ett mera glänsande sätt än Littré gisslat det fördomsfulla och föraktliga lynne hvori sjuttonhundratalets ledande skriftställare sågo till baka på forntiden, såsom, med ett litet undantag för den romerska och grekiska bildningens kortlifvade blomstring, en enda ohygglig massa af mörker, vidskepelse och barbari. Vinsten för den teoretiska forskningen af detta bättre och mänskligare åskådningssätt är påtaglig, men äfven för det praktiska lifvet saknar

det icke sin nytta. Den revolutionära skolan stormade i vildt hat mot medeltiden, dess kyrka och dess feodaliurättning, och såg frälsningen endast i ett hänsynslöst undanrödjande af allt hvad som återstod från dessa samhällsformer. Littré förmanar också med värma de skriftställare som ännu i Frankrike gå i denna skolas fotspar, att hafva respekt för katolicismen och försöka att bättre begripa den samfundsinrättning hvars former de så afgörande och öfverlägset fördömma. Ty för att öfvervinna hvad som bör öfvervinnas måste man förstå och kunna respektera det.

En rikare jordmon än i Frankrike har, såsom vi redan antydt, positivismen funnit i England, icke Comte's eller Littré's speciella system, ty engelsmännen älska öfver hufvud taget icke att systematisera, men en i Bacon's och Bentham's spår gående forskningsmetod, hvilken ingått så mycket lättare i det allmänna tänkesättet, som den låter sig ledigt tillämpas på lifvet och alla dess förhållanden. Utilitarismen är en af denna spekulations former; Johu Stuart Mill har sjelf talat om hvad han menar, och detta är ingen ting mindre än att stryka ett groft streck öfver rättens och det godas öfverjordiska ursprung samt förlägga dem helt och hållet inom utvecklingen af det mänskliga samhället. Man må dock icke föreställa sig att Mill härmed afsett att upplösa ett enda bud af sedelagen; tvärt om drifver han dess föreskrifter vida längre än de i allmänhet förkunnas från predikstolarne, och knappast någon tids sederlärare har uppstått så stränga fordringar på sinnets och lefvernets renhet som han. Icke mindre radikalt har han förfarit på andra af filosofiens områden, och hans på några inhemska föregångare bygda logiska system riffer i grund ned den hos oss häfdvunna logiken, hvilken han karakteriserar såsom en tom öfverlefva af skolastiken. Vi torde någon annan gång få tillfälle att åter komma härtill; nu ligger denna sak helt och hållet vid sidan af vårt ämne, och vi skola i stället erinra om de tre män hvilka under de senaste åren mest bidragit att göra positivism hemmastadd i sitt fädernesland. En af dem känna vi redan; det är Buckle, hvilken i de fem första kapitlen af sitt ryktbara arbete »Civilisationens Historia i England» uppstått ett helt nytt filosofiskt system, som går ut på att ådagalägga gil-

tigheten af vissa eviga och lätt urskiljbara lagar, vid hvilka mensklighetens utveckling är bunden. Vi känna den princip som ledt honom i hans arbete; det är en jernhård determinism. Menniskans handlingar framgå ur sina antecedentier med samma nödvändiga regelbundenhet som naturens företeelser: de äro följaktligen sjelfva ingen ting annat än naturfenomen. Eljest måste man ju antaga att de härflyta antingen af slumpen, eller af någon öfvernaturlig makts ingripande, eller af den fria viljan; alla tre principer, säger han, hvilka hafva fått sin dom, såsom de der hittills endast hiudrat en verklig vetenskaplig historia att uppkomma. Vi hafva uttalat våra tankar om detta märkvärdiga arbete (årg. 1872 s. 505); vi hafva icke kunnat sätta Buckle så högt som åtskilliga puffande beundrare, men icke heller hafva vi öfver honom kunnat fälla det tillintetgörande dömslut hvarmed den officiella renlärigheten, vare sig kyrklig, filosofisk eller politisk, trott sig kunna i ett enda slag rödja honom ur vägen.

Den andra är Bagehot, ett namn som vi nyligen haft tillfälle att lära känna på ett annat område, nemligen finansvetenskapens och penningmarknadens (1873 s. 721). Redan i sitt då af oss omnämnda arbete om den engelska konstitutionen hade han närmat sig den på erfarenhetens iakttagelser grundade forskningsmetod hvilken man kunde med ett enda ord beteckna såsom den engelska positivismen. Han har gått ännu längre i denna riktning uti en helt liten bok som han utgivit i år, »Om de vetenskapliga lagarne för folkens utveckling i deras förhållande till ärftlighetens och urvalets grundsatser». Sjelfva titeln säger oss att det här är fråga om ingen ting mindre än en sträng och följdriktig tillämpning af darwinismen på historien: liksom geologien i jordens innandömen söker spåren af de krafter som i forntiden bestämt hennes tillvaro, lika så skall historien i den nu lefvande människan läsa en sammanfattning af alla de krafter som under hela släktets tillvaro arbetat på att göra henne till hvad hon är. Fysiologien kommer här häfden till hjälp: hon har upptäckt den egenskap hos nerfsystemet på hvilken all uppfostringskonst är grundad, att onskapa frivilliga handlingar i mer eller mindre ofrivilliga, eller med andra ord så kallade reflexhandlingar. Menniskan är

efter fullbordad uppfostran på detta sätt ett slags förvaringsrum för införlifvade egenskaper och förmögenheter, hvilka träda i verksamhet utan att hennes medvetande deri har någon del. Samma förhållande som eger rum hos den enskilda människan återfinnes hos hela släktet: det fins en lag i kraft af hvilken afkomlingarne af bildade föräldrar hafva en större lätthet att tillägna sig bildning än barnen af föräldrar som sakna en sådan förädling. Utan antagandet af en sådan tendens skall man aldrig lära sig att begripa civilisationens sammanhängande väfnad — *the connective tissue of civilization*. I denna ständigt verksamma öfverlemning fins en kraft som förbinder den ena generationen med den andra och åt hvar och en straxt från början försäkrar ett framsteg framom den föregående, så framt denna i någon mån ryckt längre än sin närmaste företrädare. Till denna ärftlighetens lag sluter sig urvalets, och båda dessa lagar förklara de mest gynnade folkens utveckling. Man kan tänka sig att sammanträffandet af lyckliga omständigheter från början förskaffat en människogrupp den stora fördelen af en ordnad och åtlydd styrelse, samt i följd deraf den öfverlägsenhet öfver osammanhängande, omgifvande hopar hvilken ligger i en fast militärisk organisation. Det blir då lätt förklarligt, hvilken öfverlägsenhet en sådan grupp åtnjuter i striden för tillvaron, och huru den samma under en viss tidsföljd stadgar sig, ända intill den dag då yttre eller inre inflytelser börja försvaga den ärftliga lifskraften och arbeta på en fortgående upplösning af samhällsbanden. Hårtill kommer att i sådana staters början ofta framstå kraftfulla personligheter, hjeltar, religions- eller lagstiftare, som föra massorna med sig och ställa sig såsom typer, hvilka de öfriga sträfva att efterlikna, och hvilkas egenskaper, öfverflyttade så att säga på hela folkets nerfsystem, utestänga motsatta inflytelser samt mer och mer fixera nationalkarakteren. Bagehot's lilla skrift är, såsom man ser, en djerf och konsekvent tillämpning af darwinismen på samhällsläran och historien. Vi hafva vid några föregående tillfällen i förbigående omnämt en stor engelsk tänkare, hvilken icke utan skäl blifvit kallad den siste af Storbritaniens metafysiker. Hans namn är Herbert Spencer, och vi torde någon gång få anledning

att egna en närmare uppmärksamhet åt hans stora epokgörande arbete, *Principles of Psychology*, hvars senare del utkom i början af detta år. För det närvarande hafva vi emellertid endast att fästa oss vid hans socialvetenskapliga skrifter, men af dem företrädesvis hans *Social Statistics* och hans *First Principles*. I det förstnämnda arbetet, som utkom redan 1850, hade han gjort till sitt mål att efterforska den naturlag som uppenbarar sig i människoslägtets framsteg. Han trodde sig finna den uti hvad han kallade sträfvan det till individualisering, och han såg snart sagdt ingen gräns för denna utveckling; han förtviflade icke ens om det ondas slutliga utrotande från jorden. Under fortgången af sina forskningar tyckes han hafva befarat att individualitetsbegreppet skulle blifva för trångt för den andliga växtlighet hvilken han ansåg bestämd åt människoslägtet, och han införde då ordet *evolution*, på hvilket han bygt sitt senare system. Hans evolutionsteori är i sjelfva verket ingen ting mindre än ett slags verldsfysik, ett försök att ur en enda lag förklara den kosmiska utvecklingen i det hela och i alla dess särskilda företeelser, i samhällets, individens, den organiska naturens, jordens, solsystemets, hela verldssystemets lif, nemligen lagen om kraftens oförstörbarhet. Det fins blott en enda lag, emedan det blott gifves ett enda lif, och det gifves blott ett enda lif, emedan det fins blott en enda kraft, hvilken mångfaldigar sig i oändligheten af de rörelser hvarmed den fyller tidens och rummets oändlighet, och samman-sätter eller upplöser formernas, väsendenas och verldarnes ständigt fortgående mångfald. Liksom ljuset, värmen och den mekaniska rörelsen i den yttre naturen ständigt omsätta sig uti hvarandra, emedan de i grunden endast äro en och samma kraft, så omsätter sig hos Spencer den enda rörelseprincipen än i de fysiskt-kemiska krafterna, som utgöra lifvet, än i de biologiska, som ligga till grund för förnimmelsen och tanken, än i de individuella, som äro de samhällsbildande: samhället är sålunda i grunden ingen ting annat än den sista förvandlingen af den evigtandelbara allmänna kraften, en naturprodukt, om man så vill, men den högsta, mest förädlade och mest sammansatta. I ett sådant system fins naturligtvis intet rum för viljans frihet i den vanliga menin-

gen, ty hvarje handling af vilja beror af i förväg gifna bevekelsegrunder, och menniskan, liksom hela menskligheten, är ingen ting annat än ögonblickets lek af den eviga skapelsekraften, en föga smickrande föreställning för den menskliga stoltheten, hvilken fordöm trodde sig sitta i verldsaltets medelpunkt, omgifven af millioner varelser, veridskroppar och verldsrymder, som endast blifvit skapade för hennes skull och utan henne icke skulle hafva något förnuftigt ändamål. Vi kunna endast i största korthet antyda den tillämpning som Spencer af sin evolutionslära gör på det menskliga samhället. Den sönderfaller i tre stora moment, hvilka icke så litet påminna om de dialektiska momenten hos Hegel. Det första är hvad man på det tekniska språket kallar en integration, det vill säga hvarje varelses sträfvan att af sväfvande och osammanhängande grundämnen bilda sig till en allt fastare enhet. På samma sätt som hvarje särskild planta växer genom att i fast form med sig införlifva de beståndsdelar som förut funnos till endast i en obestämd gasform, eller som djuret tilltager genom att hos sig sammanbringa dessa samma grundämnen, sådana som de blifvit införlifvade med växterna eller andra lägre djur som falla inom dess förfogande, på samma vis bildar sig samhällens lif genom ett upptagande och en sammanknytning af de grundämnen hvilka förut funnos spridda hos familjer, vandrande stammar och smärre nationer, ända upp till hela det europeiska statssamhället. Samma rörelse föregår samtidigt inom området för människornas andliga verksamhet: språket, industrien, konsterna och vetenskaper väfva sig till sammans till ett »protokoll», ett enda öfverskådligt register öfver de förändringar som föregå i det innersta af hvarje mennisko-grupp.

Det andra momentet är individualiseringen, eller den förändring hvarigenom hvarje varelse framgår från ett tillstånd af likformighet till ett tillstånd af olikhet, genom de särskilda delarnes och förrättningarnas allt fullständigare utbildning. Denna lag uppenbarar sina verkningar lika väl i de astronomiska och kosmiska företeelserna som i den lefvande naturen; uti människoslägtets historia röjer den sig i racernas mångfaldigande, inom hvarje särskild samhällsgrupp uti den skilnad som mer och mer gör sig

gällande i förmögenheter och förrättningar, mellan styrande och styrde, mellan kyrka och stat, mellan de särskilda klasserna och ordningarna af samhällets arbetande medlemmar, hvilka äro ingen ting annat än den stora samhällskroppens lemmar.

Men samtidigt med denna arbetsfördelning i naturen, denna drift till en allt större och större differentiering, verkar en annan lag, som håller sträfvet till mångfald inom dess behöriga gränser och å ny ordnar mångfalden under en högre enhet. Icke allenast blifva de olika delarne allt flere, men de ordna sig på samma gång allt fullständigare inom sig sjelfva och i sitt förhållande till det stora hela. Detta är den sista formen af den fysiologiska utvecklingen; hos samhället motsvaras den af fasta boningsplatser, tydligt uppdragna landgränser, som skilja det ena folket från det andra, samt en bestämd fördelning i stånd, klasser, yrken och förrättningar, hvilka från början mångfaldigades af en slump, utan bestämd regel eller ändamål. Högre upp i utvecklingen träffa vi den dynamiska lagen enligt hvilken hvarje allmän och ständigt verkande kraft sträfvar att framkalla motsatta krafter, hvilka samtliga ordna sig under rytmens lag, som i sin ordning åter alstrar jemvigt. Detta är den sista urskiljbara gränsen för evolutionen. Evolutionen bringar hvarje samhälle, liksom hvarje organisk kropp, i ett jemvigtsläge; här är den ödesdigra punkten från hvilken en rörelse i motsatt riktning begynner, som fortsätter och avslutar evolutionen, nemligen dissolutionen eller upplösningen. Spencer har icke utstakat målet för det menliga samhället, men man kan läsa hans innersta tanke mellan raderna. Allt har ett slut, och hvarje rörelse tenderar till hvila. Hvarje lif har sin död, det allmänna lika väl som det enskilda, människans och menklighetens lika väl som himlakropparnes och världssystemets. Men hvad kommer sedan? Är denna världsdöd evig, eller hafva vi att vänta nya himlar och en ny jord, i hvilka rättfärdighet bor? Dessa frågor tillhöra ett helt annat undersökningsområde, och evolutionsläran har ingen afsigt att besvara dem. Hon går ut ifrån iakttagelsen på det i verkligheten gifna, och hon stannar med sin induktion inom detta; hvad som är å andra sidan lemman hon åt religionen och metafysiken.

Vi skulle här kunna sluta, då vår afsigt icke varit någon annan än att gifva en hastig och sammanträngd öfversigt af de nyaste forskningarna öfver lagarne för människoslägtets utveckling. Det kan icke gerna fela, att sådana åsikter som de hvilka vi i det föregående lärt känna skola förekomma mången främmande och kanske till och med upprörande — de äro så olika med dem hvilka från länge till baka ingått i deras egna tankevanor. Nekas kan emellertid svårligen, att de allvarliga och skarp-sinniga tänkare om hvilka det här varit fråga kastat mycket nytt och värdefullt ljus öfver vilkoren för vårt släktes framskridande i upplysning och förkofran. Men här uppstår en ny fråga, hvilken vi skola med några ord beröra, ty dess fullständiga besvarande är ett af de största och mest omfattande problem som kunna blifva föremål för menklig undersökning. Af hela historiens erfarenhet framgår ovedersägligt, att gränserna för vårt släktes andliga fullkomning, om eljest sådana gränser verkligen finnas, ännu äro så aflägsna att de nästan alldeles gömma sig för våra blickar. Framåtskridandets fäkunniga afgudadyrkare föra ständigt på läpparne vårt sekels stora industriella uppfinningar, jernvägarne, telegraferne och de arbetsbesparande maskinerna; vi hafva mer än en gång erinrat, huru enkelt och naturligt dessa stora kulturstep fallit sig i jemförelse med dem som togos af förgångna släkten. Kunde vi se in ett århundrade, eller endast några få årtionden, i framtiden, skulle säkert vår tanke svindla vid åsynen af det nya förvärf i vetande och deraf härflytande herravälde öfver naturen som väntar våra efterkommande, och som skall sätta dem i stånd att segerrikare än vi bestå i den hårda kampen för tillvaron. Men med det ökade måttet af kunskap, och på samma gång af timligt välbefinnande, monne man väl också kan hoppas att den sedliga kraften skall ökas, som ensam gör människan till människa? Denna fråga har blifvit på olika sätt besvarad. Spencer trodde i sin första hänförelse att allt det onda hvaraf menkligheten lider, både det timliga och det andliga, endast är af öfvergående beskaffenhet, och att synden i världen icke har större motståndskraft mot en upplyst andlig dietetik än förgångna tiders pester och spetälskor mot våra dagars högt utbildade

läkarkonst. Deremot hyllar Buckle, såsom vi förut sett, den satsen att det endast är på det intellektuella området som menskligheten gjort några framsteg, och att summan af godt eller af ondt i alla tider varit ungefärligen den samma. Han stöder detta påstående på den omständigheten att de sedliga lagarne allt sedan civilisationens början icke undergått någon nämnvärd förändring, och att de äldsta sedelärare man känner hade de stora moralbudnen om människokärlek, uppföring, mod och renlefnad lika klara för sig som de yngste. Utan tvifvel ligger i detta påstående en stor villfarelse, beroende på en ofullständig bekantskap med källorna, och menskligheten skulle hafva lefvat förgäfvets, om hon icke utvecklats sitt samvete på samma gång som sitt förstånd och sina öfriga själsförmögenheter. Men hvar är gränsen för människans tillväxt i det goda, eller är den äfven här på jorden utan gränser? Redan af de fysiska villkoren för vårt lif, af sammanhanget mellan materie och ande, hvarom den moderna fysiologien har så många öfverraskande uppenbarelser till att rikta vår erfarenhet med, framgår att det finnes lastbara och brottsliga fallenheter, hvilka här i lifvet aldrig låta sig fullständigt utrotas. Den ständigt framåtskridande civilisationen undanrödjer en del anledningar och frestelser till brott, men endast för att öppna nya och farligare, och det kan väl sättas i fråga, om icke den större lättheten att lefva borttager, eller åtminstone försvagar, några af de uppfordringar till sinnesstor-

het och sedlig höghet som lägo i forna tidens ofullständigare tillgångar att fylla det materiella lifvets behof, deras laglöshet och deras eljest bristfälliga samhällsinrättningar. Man skulle kunna tycka att laster och dygder sträfva till en nivellering, liksom all ting annat nivelleras i våra demokratiska samhällen, men å andra sidan vore det utan tvifvel ett brott mot tron på mensklighetens bestämelse, och ett förstörande i grunden af hela framstegsteorien, om man skulle vilja förneka att det civiliserade lifvet innehåller villkoren för den högsta dygd lika väl som det råa naturlifvet. Säkert är att de sedliga framstegen äro lika nödvändiga för samhällenas lycka som någonsin de intellektuella. För tre år sedan, när lagförslaget om den slutna omröstningen afhandlades i engelska underhuset, yttrade skattkammarkanslern mr Lowe några högsinnade ord, som vunnit en rättvis berömmelse. »Jag har alltid motsatt mig den allmänna valrätten», sade han, »och jag skall alltid så långt jag förmår kämpa emot den, men hvad jag alltid önskat, och hvad jag nu ovilkorligt fordrar, är en allmän uppfostran: vi måste lära dessa menniskor att läsa som i morgon skola vara våra herrar.» Men är det nog att lära dem väl läsa, och är det icke lika nödvändigt att lära dem väl tänka och väl handla? Vi tro att härpå gifves blott ett svar; konsten är blott att träffa den rätta lärometoden, och vi skulle mycket misstaga oss, om det här fins någon annan än det personliga föredömet.

Blick på pressen.

Undervisningen vid våra seminarier har på de sista veckorna varit föremål för en ganska obehaglig uppmärksamhet. En insändare till *Aftonbladet* hade framkastat några anmärkningar mot det sätt hvar på den pedagogiska undervisningen handhafves vid kongl. seminariet för bildande af lärarinnor, och den deraf följande polemiken har föranledt detta läroverks styrelse att hos kongl. maj:t anhålla om en undersökning af läroverkets tillstånd. Man hade kunnat vänta att styrelsen sjelf i första hand föranstaltat en sådan undersökning och på lämpligt sätt befordrat dess resul-

tat till allmänhetens kunskap, men i alla händelser lär det väl på ett eller annat sätt blifva utredt, huru med de öfverklagade missbruken vid detta seminarium verkligen förhåller sig. En ännu oangenäm uppmärksamhet har blifvit fäst vid de upplysningar som *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidningar* för kort tid sedan meddelat om religionsundervisningen vid ett af rikets folkskolelärareseminarier, enligt anteckningar, som blifvit förda efter kristendomslärarens muntliga föredrag, och hvilka lärjungarne till en del måste lära sig utantill. Vi skola icke upptaga vårt utrymme

med någon redogörelse för innehållet af denna märkvärdiga och dyrbara handskrift, hvilken de fattiga seminaristerna i kopior få betala med ända till 15 rdr; de stora dagliga tidningarna hafva innehållit tillräckliga exempel på arten af denna på statens bekostnad och under dess ansvar bibragta religionsundervisning. Endast följande ordagranna utdrag ur inledningen till katekesen vilja vi dock i vår mon bidraga till att öfverlemnna åt efterverlden.

»Den som förkastar ett ord i bibeln, han förkastar den hel och hållen. Lagens tvenne taflor hafva sin afbildning i människokroppen, som är skapad enligt Guds beläte efter lagen och dertöre har två händer, två fötter, två ögon och två öron o. s. v., de tio buden afbildas af de tio fingrarne och tårna.»

Vi gå icke så långt som *Stockholms Dagblad* i att sammanställa vissa sorgliga yttringar af vidskepelse och råhet, hvarpå exempel förekomma i våra landsorter, med den kristendomsundervisning hvarpå Handels-tidningen anført så märkvärdiga prof. Så mycket torde likväl kunna sägas, att då sannfärdigheten af dessa uppgifter icke blifvit bestridd af den seminarieföreståndare hvilken saken påtagligen gäller, så har allmänheten en rättmätig fordran att få veta,

huru det förhåller sig äfven vid de öfriga seminarierna, om det äfven vid dem med tydliga ord inpräglas hos folkets blifvande lärare, att »läran är viktigare än lefvernet, ty det är farligare om läran ej är rätt än om lefvernet ej stämmer öfverens med Guds ord» o. s. v. Det är icke möjligt att de många och vidlyftiga tidningsartiklar som varit synliga i detta ämne kunnat helt och hållet undgå hr statsrådets och chefens för ecklesiastikdepartementet blickar, och det är nästan lika omöjligt att han kan låta saken passera, ty är anklagelsen obefogad, har det seminarium hvilket allmänheten af naturliga skäl tar för hufvudet en ovilkorlig rätt att få sin oskuld offentlig erkänd, och i motsatt fall har samhället rätt att få bragt till tystnad det offentliga förkunnandet af läror, hvilka vi för vår del icke tveka att kalla sedlighets- och samhällsförstörande. Dagbladet uttalar sin förhoppning, att den uppmärksamhet som redan blifvit väckt måtte leda till en *officiel undersökning af religionsundervisningen i rikets alla seminarier*. Vi förmoda att det icke kan aflöpa med mindre, sedan styrelsen för lärarinneseminarier begärt en sådan, och det på grund af jmförelsevis högst oskyldiga anmärkningar.

Strödda underrättelser.

Baghdad. (Forts. från föreg. n:o.) I umgänget med perserna känna vi oss än märkvärdigt dragna till dem, än åter bortstötta från dem. Vi finna hos perserna mycket mera intresse för det främmande, europeiska, än hos araben; han fattar lättare och hastigare; visserligen upphör perserns intresse så snart som han skall andligt eller fysiskt anstränga sig. De utsägligt sköna komplimenter och ursäkter som han frambar, hans eviga försäkningar att han är vår slaf, uppväcka hos oss ett egendomligt obehag; araben tigger åtminstone mera öppet och ärligt om sin drickspenning; men med persern behöfva vi en oändligt längre tid för att veta huru vi hafva våra saker med honom. Vi inse straxt att persern ljuger afsigtligt, utaf uppfostran, och att äfven en stor del af hans föregifva andliga sträfvanen bero på ett mer eller mindre öppet bedrägeri. Sålunda härrör också hans re-

ligiösa fanatism icke från trosskilnaderna utan från folkkaraktern; hans hat mot sunniterna härleder sig af en politisk antipati, hans hat mot de kristne af förakt och högmö; ty det är honom omöjligt att erkänna främmande företräden; Morier illustrerar detta med de löjligaste exempel uti alla sina förträffliga sederomaner. Vidare har äfven persern jemte turken mycket större böjelse för utsväfningar än araben. Visserligen äro här vid lag de förnärmare klasserna, embetsmännen m. fl. temligen lika beskaffade öfver allt; om de många anhängarne till det ungturkiska partiet kan man till och med påstå, att dryckenskapen, som de i första rummet söka att införa såsom ett europeiskt skick, skulle tillintetgöra dem. Dock drickes hos perserna, till och med bland medelklasserna, mycket mer än hos araberna; endast den lägre klassen och bönderna äro, delvis af

armod, ännu fria från denna last; ty så är det hos orientalerna, emedan drickandets mål hos honom uteslutande är att mista medvetandet. Derföre anses spirituösa drycker till och med i många anständiga kristna familjer i orienten såsom något som heldre undvikas; hos nestorianerna i Adherbeidshan konsumeras mycket vin. Dock skall en perser, om han också har stark fallenhet för en sådan njutning, i den heliga staden Kerbele göra sig mera samvetsförebräelser.

Men låtom oss vända till baka till araberna, och helst till beduin-quarteret på högra flodstranden. Visserligen erinna oss de sönderfallna lerhyddorna utan fönster och de smutsiga gränderna om de eländigaste byar i Syrien. Likväl vände jag ofta till baka dit och tillbragte hela eftermiddagar i de der varande gårdarne eller i Agels kaffehus. Snart efter min ankomst hade jag genom en karavanförarens bemedling antagit en neshdisk *rawe* (sagoberättare) till lärare; han hette Muhammed med tillnamnet el Effendi, emedan han kunde något läsa och skriva; han hade först för kort tid sedan utvandrat från Brede (*vi negdb*). Då han icke var upptagen med att förklara traditioner från sin hemort, gingo vi tillsammans till Agels-kaffehuset. Den dryck som serveras i sådana lokaler i Baghdad är afgjordt bättre än den som fås i den närmare orienten, från hvilken mr Busch likaledes med rätta borttagit helgonaglorian. Men oöfverträffligt var kaffet hos Agel, endast ibland för starkt kryddadt med kardemumma. Hvad deremot pipan beträffar, så gör man klokt uti att medföra sin egen tombak och endast låna en pipa af kaffehusvärden, ty han låter af sparsamhet icke behörigt rensa piphufvudena, och mången värd tillsätter äfven till tobaken ganska orena beståndsdelar. I bazaren i Baghdad finner man mycket god tombak, som utgör en vigtig exportartikel till Damaskus och Aleppo; han pressas då i 3 fot höga säckar och fraktas på kamelryggen. Den egentliga tobaken, som är något helt annat, kommer från norden; den är icke trådig utan träaktig och mycket stark samt rökes vanligen ur korta lerpipor. Äfven rökas cigarretter, men det fordras stor konst att göra dem af den spröda och sega tobaken.

I Cairo och Damascus är det icke god

ton att besöka de offentliga kaffehusen, men i Baghdad göras de flesta affärer på sådana ställen, hvarför de också alla tider på dagen äro flitigt besökta. Man hör der mycket nyheter. Ehuru samtalen mest angå penningvinster, lifsmedelspris och dylikt, ser man här mycket sinne för det passande och värdiga, som man saknar hos de förfinade perserna, och till och med hos den gamla bofasta arabiska befolkningen. Men framför allt måste främlingen noga iakttaga dessa halfbeduiners egna bruk och akta sig för att stöta dem genom europeisk öfverlägsenhet. Araben, särdeles den oförderfvade, har ett mycket fint sinne för äkta lefnadsvett.

När man vill återvända från beduin-quarteret till den större stadsdelen, går man en lång gata, som löper sydligt parallelt med floden. Vi gå genom sadelmakarnes kvarter och hafva tillfälle att beundra de höga träställningar som äro kamelernas packsadlar; längre ned kommer man till bazaren för skidfrukter, hvarst ligga stora sädeshögar, och der man äfven finner hvilken begärlig handelsartikel granatäpplets skal äro; de användas nemligen till garfning. Efter en krökning till venster utmynnar gatan ofvanför strömmen på en liten öppen plats, hvarifrån några trappsteg föra ned till båtbyggnaden. Den är högst eländig och måste om våren, då Tigris som oftast uppröres af sydliga vindar, söndertagas. Om våren 1870, då man försummat detta försigtighetsmått, lösrycktes flere af båtarne och drefvos ned för floden. Plankorna som ligga öfver båtarne äro mycket ojemma, och vid minsta trängsel falla människor i vattnet, särdeles barn.

Till höger och venster ofvanför byggnaden äro kaffehus med balkoner utskjutande öfver floden, der man njuter ett behagfullt österländskt *kef* och kan beskåda den ofantliga rörelsen.

(Forts. e. a. g.)

Innehåll:

	Sid.
Riksdagens hushållning med sin tid	785.
Bidrag till framstegsteoriernas historia	791.
Blick på pressen	798.
Strödda underrättelser:	
Bagdad	799.